

# Павличко Дмитро Васильович

## Біографія

Дмитро Павличко

(28 вересня 1929 — 29 січня 2023)

Справедливо говорять, що біографія поета — в його віршах. З поезії Дмитра Павличка справді можна дізнатися про життєвий шлях, становлення характеру, про погляди та переконання чи не більше, ніж з підручників, монографій, досліджень, де йдеться про цього талановитого поета.

Народився Дмитро Васильович Павличко 28 вересня 1929 року в селі Стопчатові Яблунівського району на Івано-Франківщині — тоді ця територія була під Польщею — в селянській сім'ї. Із розсипаних у віршах уламків спогадів, як із шматочків смальти, переважно похмурих, темних кольорів, можна відтворити мозаїку його дитинства.

Народився Дмитро, пригадує мати, "коли копати картоплю з батьком йшли вони". Майбутньому поетові "тверда земля була за ліжко, Шорсткий киптар за пелюшки" ("Мені приходять телеграми"). Доля судилася Дмитрові така, як і всім українцям, та ще бідакам: нужда, тяжка праця, бідненька освіта — до того ж чужою мовою. Такий шлях і слався сину лісоруба. Кпини та знущання за рідну мову, за босі ноги...

В одному з ранніх віршів "Дві ялинки" йдеться про те, як у передноворічний вечір хлопчик продає ялинку, бо ж "Треба купить бараболі Матері хворій своїй".

З цих та інших віршів постає узагальнена картина гіркої долі гуцульської бідноти, безнадії, горя.

Та ось — вересень 1939-го. Звичайно ж, "син простого лісоруба" з радістю й надією зустрів його. Певна річ — не міг він тоді бачити, знати, що приніс він Західній Україні й депортації, арешти, колгоспи. Які ж зміни він відчув на власній долі? Школа рідною мовою. Українські книжки. А далі — університет. Про це й пише захоплено молодий поет у щирих віршах:

Відкривались ясні школи

Тим, що вийшли із колиб,

Тим, що мріяти ніколи

Про науку й не могли б.

("1939 рік")

Проріс, як пагінець із землі, й забуяв поетичний талант, народилися перші вірші, а далі й книжки. Певна річ, писав молодий поет і про визволення, й про партію, й про нову Радянську Батьківщину. Писав щиро. Чи міг він розібратися в складнощах часу, прозирнути в майбутнє, досягнути колонізаторські імперські плани? А якщо й розібрався, то чи міг писати про це? Щоправда, міг не писати і про інше.

При всьому тому Дмитро Павличко не скотився в багно кон'юнктури, прислужництва, хоч, мабуть, може дорікнути собі за багато чого з написаного в ті роки. Та втримала його на крилі совісті любов — справжня, синівська, не показна й не

фальшива — любов до України, до рідного народу, його історії, його мови.

У дитячому серці жила Україна —  
Материнські веселі і журні пісні,  
Та за мову мужицьку не раз на коліна  
Довелося у школі ставати мені.  
Непокривлену душу хотіли зламати,  
Та лишилися тільки болючі кії,  
Наді мною ночами відплакала мати,  
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її.  
("У дитячому серці жила Україна")

У перших збірках Павличка — "Любов і ненависть" (1953), "Моя земля" (1955), "Бистрина" (1959), "Днина" (1960) та ін. трапляються речі, оцінювані неоднозначне. Проте треба сказати на честь поета, що він один із перших розібрався в складних і політичних, і літературних перипетіях післясталінського періоду. Воно-то так, і XX з'їзд компартії відбувся, й культ особи Сталіна осуджено, й репресованих реабілітують — Але все це якось непевно, хто знає — чи не повернеться все на круги своя? Адже ж кати — Каганович, Молотов, інші сталінські приспівники на волі, на колишні крісла поглядають... Чи не краще перемовчати, пересидіти нишком? Так думало багато, й багато письменників у тому числі.

І саме тоді — 1958 року — виходить у Львові збірка поезій Дмитра Павличка "Правда кличе!" На перший погляд, у ній все було гаразд. Червона обкладинка, відкривалася книжка циклом "Ленін іде", були вірші проти націоналістів...

Та не добачили компартійні цензори найголовнішого: різкого осуду тоталітаризму, який, певна річ, не помер разом із Сталіним.

Не спостерегла й гарячої залюбленості в рідну мову, гнівний осуд перекинчиків, які забули, зрадили її "заради лакомства нещасного". Й отого українського національного духу, яким перейнятий характер ліричного героя поезій Павличка. Та всього цього не добачили, доки книжка була надрукована. А тоді спостерегли, вдарили на сполох — і майже весь тираж пішов під ніж, був знищений, уціліло лише кільканадцять примірників.

У збірці "Правда кличе!", як, до речі, й багатьох інших книгах Павличка, є чимало віршів, написаних у ключі тих радощів, надій і сподівань, що були викликані вереснем тридцять дев'ятого. Та писав її вже зрілий поет, який усвідомив, що не все так робиться, як говорить. Знав уже він про криваві проскрипції, депортації, табори... І в час, коли багато хто боявся повороту до старого й обережно промовчував, Павличко у вірші "Коли умер кривавий Торквемада" відтворює дух страху, непевності, нерішучості, який панував у країні. В образі Іспанії часів середньовічної інквізиції поет змальовує "великий, могутній Союз".

Коли помер Сталін, проводилися жалобні мітинги, зібрання, а недремне кагебістське око спостерегло: "чи не майне де усміх на лиці". А люди й справді глибоко приховували свою радість, привчені боятись доносів, перелякано припинили в

очікуванні, зображаючи скорботу. Точнісінько, як у Павличковому вірші:

Ченці (читай: кагебісти та іже з ними)

Самі усім розповідали,

Що інквізитор уже нема,

А люди, слухаючи їх, ридали,

Не усміхались навіть крадькома;

Напевне, дуже добре пам'ятали,

Що здох тиран, але стоїть тюрма!

Надто вже прозорою була алегорія, щоб дійшли компартійні прислужники її не розкусили. Та ще якби ж то сам Торквемада! А то й ряд крамольних віршів про мову, віршів, які відверто суперечили офіційній політиці щодо мови сколонізованого народу.

"Ти зрікся мови рідної", "Якби я втратив очі, Україно...", "О рідне слово, що без тебе я?!", "Лист до одного знайомого в справах філологічних" Для Павличка мова — то найцінніший скарб, з яким ніщо не може зрівнятися. У народі прийшло вважати найбільшою цінністю зір. Кажуть: бережи, як зіницю ока, або — як око в лобі. Павличко ж знаходить цікавий і несподіваний поворот, щоб ще вище піднести цінність мови. У сонеті "Якби я втратив очі, Україно", він пише, що, осліпнувши, міг би жити:

Мені і в непроглядній пітьмі днів

Твоя лунала б мова солов'їна,

І світ, що ти дала мені у віно,

У сяйві слова знову б заяснів.

Та вся природа зі своєю красою не замінить співу, мови, втрата її — "Ото була б загибель — смерть моя", — признається поет.

Ставлення до рідної мови для Павличка — то найвищий критерій моральності, взагалі вартості людини. З рівною пошаною ставиться він до кожної мови, бо знає, що вона — "Як дерево, з якого буде Колиска чи труна — залежно, хто що подарувати хоче Своєму братові".

Що вона — як вогонь, котрий може "спалити або зігріти дух". Та перевертень, що рідну мову забув і зрадив, — не зігріє душі чужою мовою, не здатен ні до чого світлого, доброго ("Лист до одного знайомого в справах філологічних").

До гнівної інвективи підноситься поет у вірші "Ти зрікся мови рідної". Осуджуючи ж подібного перекинчика, поет, як селянський син, передрікає йому таку покару, що є найстрашнішою для хлібороба:

Тобі

Твоя земля родити перестане,

Зелена гілка в лузі на вербі

Від доторку твого зів'яне!

І немає тепер в нього "ні роду, ні народу", та й шани чужинців він теж не заслужив...

Актуально звучать у збірці й антиміщанські мотиви, поет розмірковує над злетами й падіннями людського ества, підносить людську совість як основу існування ("Ти сам

для себе слідчий і суддя...", "Як налетять рої дошкульних мух...").

Подальші збірки "Бистрина" (1959), "Днина" (1960), "Пальмова віть", "Жест Нерона" (1962) збагатили художньо-тематичні обрії творчості Д. Павличка, засвідчили його дальше зростання, а вибрані поезії "Пелюстка і лоза" (1964) дають можливість окреслити основні параметри його поетичного обдаровання. Павличко завжди в шуканнях, він черпає з багатющої спадщини попередників — особливо — І. Франка, М. Рильського, з котрими його єднає громадянське звучання поезії, прагнення пронести свої ідеали крізь шкаралупу дрібнобуденного, вимушеного, філософська заглибленість у сутність вічних, загальнолюдських проблем.

Подорожі по світу (Куба, Канада, Америка), ряд інших країн, глибоке ознайомлення зі світовою літературою не тільки розширили його уявлення про світ, а й наблизили до нього поезію Заходу і Сходу, збагатили художню палітру. Так, він блискуче оволодів такою складною віршовою формою, як сонет, зробив чималий внесок у його цікавий різновид — білий сонет, увів в українську літературу поширені в близькосхідній ліриці рубаї, відродив у сучасній поезії жанр притчі.

Треба відзначити його збірки "Гранослов" (1968) і "Таємниця твого обличчя" (1974), а також вибрані твори в двох томах (1979). З них підноситься постать мудрої людини, зрілого поета, якого добре видно навіть на тлі світової літератури. Поетичне мислення Павличка характеризується синтезом глибокого ліризму та інтелектуалізму, поєднанням конкретної художньої деталі з образами широкого узагальнюючого значення, які здебільшого виходять на обшири загальнолюдських, світових проблем.

Так, в одній з кращих збірок "Гранослов" є однойменний цикл, присвячений гранду нашої поезії Максиму Рильському — на вічну пам'ять. Він перейнятий болем втрати. Ряд конкретностей — аж до імені поета — чітко вказує на цю присвяту. А разом з тим вимальовується збірний образ великого митця, його смерть — це втрата всього світу, ряд персоніфікованих образів природи вказує на її глибину, аж до "Голосить в Голосієві земля: Ой синку мій, велика в мене рана..."

Другий сонет — це зойк і біль самої історії України — "Не плачте, Ярославно, їде князь — Тепер його вже не беруться стріли". В образному розмаїтті вимальовується постать поета-сподвижника, вірного сина України, якому судилося пройти тернистим шляхом, таким звичайним для всіх геніїв, що не зреклися своєї віри і своєї любові, як-от Шевченко, Міцкевич, Франко, Петєфі, Байрон.

Йому призначено і далі йти,  
Через усі весілля наші й тризни,  
Через любові нашої мости...  
...В майбутнє сонце нашої Вітчизни.

Павличкова ліра тяжіє до складних загальнолюдських проблем у їх найгостріших суперечностях, контрастах. Добро і зло, любов і ненависть, пелюстки і леза, світло й пійма — Павличко розмірковує над цими вічними тезами як філософ, а осмислює й розповідає про них — у вишуканих і точних образах. Так, у сонеті "Погляд у криницю" поет надає світлу всеохоплюючого, вселенського значення:

Я розумію світло.  
Це — душа,  
Любові й космосу глибини.  
Жертва.  
Блиск розуму.  
Благословення миру.  
Палання рук.  
Веселощі трави.

Тобто — все суще на Землі, в Космосі, в людській душі, і його сприймає поет як споконвічну даність — і вже тим — життєдайну силу. Темнота ж чужа йому. Це, можливо, самотності печаль, дух калини, заздрощі, злоба... Вони — чужі поетові. Та вони мусять існувати — як антитеза, як контраст, бо ж "Без темряви свою снагу Не може саяво людям об'явити". І так вони йдуть у парі — світло й пільма, радість і горе, червоне й чорне. І тільки тьма смерті, так можна розуміти душу поета, дозволяє побачити й оцінити справжню вартість речей і справ.

Міцною внутрішньою ниттю поєднання конкретики із глобальними, світовими мотивами пов'язані сонети "Коли умер кривавий Торквемада...", "Погляд у криницю", "Крила", "Нетерпеливість", "Міст" та ще цілий ряд інших творів високого філософського та громадянського звучання. У них здебільшого через більш або менш прозорі алегоричні шати ясно проступають реалії часів тоталітаризму, який, звісно ж, не зник після смерті Сталіна, а виявляв себе в різних іпостасях — то недовгої відлиги, то стагнації, то жорстоких репресій, то облудної перебудови.

Потрясаюче сильно звучить сонет "Голгофа", в якому з глибини віків проступають трагічні долі й богів, і людських геніїв, гнаних, зневажених, ображених недовірою, зрештою, розіп'ятих — пригадаймо долю Овідія, Джордано Бруно, Галілея, Яна Гуса, Шевченка, Василя Стуса... Мученицька смерть — це, звичайно, страшно. Гинути відторгнутим від душі й серця народного, не зрозумілим і чужим йому — для кого віддав усе життя... Страшно, коли народ байдуже дивиться на страту, а то ще й галуззя підкидає. Страшно не за себе — страшно за такий народ.

Та ще страшніше, пише Павличко,  
як знімають ката  
з охрестя справедливої ганьби,  
Навколішки стають навкруг мерця  
І ждуть в мольбах, що він от-от воскресне.

Тут уже на перший план виходить ганьба народу, приспівників чи нікчем, які боялись навіть тіні мертвого ката, пригадаймо: "Здох тиран, але стоїть тюрма". Та ще більша ганьба, коли іменем мертвого ката чинилися нелюдські злочини — а його колишні підручні намагалися реанімувати якщо вже не його, то хоч його справи, в пільмі олжі видать чорне за біле. Вражаюче звучать рядки вибухової узагальнюючої сили:

Одна Голгофа споконвік була:

Розбійник і творець висіли поруч,  
І в темряві не розрізняли їх.  
Та ми повинні бачити при світлі,  
Де вбитий бог, а де всесвітній хам,  
Що перед смертю розпинав народи.

Під віршем підкреслено стоїть дата: 1969 рік. Йдеться про трагедію чеського і словацького народів 1968 року. Цікаво, що й тут продовжується філософське осмислення образів світла й пітьми, розпочате в "Погляді з криниці".

Як і кожен поет, Д. Павличко, звичайно ж, звертався до інтимної лірики, де талант його розкрився на повну потужність. Чудові вірші про кохання, що увійшли до збірки "Таємниця твого обличчя" (1974, 1979), з повним правом можна зіставити зі славнозвісним "Зів'ялим листям" І.Франка.

Ліричний герой Павличкової збірки — то наш сучасник, духовно багата людина, що вміє бачити й тонко відчувати красу. Його кохання чисте й щире, а разом з тим — суто земне, поєднане із здоровою пристрастю. В інтимних поезіях Павличка криється глибинний прихований зміст. "Ти — як дощ, а я — мов явір. Хочу листям тебе зловить". Та повне глибинне осягнення кохання — подвійне, духовне й тілесне, як це проглядається в цікавому образі: "Ти повинна приходити двічі: Спершу — з неба, а потім — з землі".

Кохання — почуття многогранне, і Павличко, не повторюючись, відображає в стислих, але ємких віршах якусь одну виразну грань: "Не бійся сивини моєї"..., "Ми вийдем з тобою на листя опале", "Зеленим вогнем береза", "Горить суніцями поляна", "Дівочих непорочних ліній", "Ніч була ясна, я стежками біг" та інші маленькі (за розміром) шедеври творять могутню симфонію найблагороднішого людського почуття, такого знайомого всім — і такого неповторного, належного тільки йому, поету. Своєрідна, закроєна за давніми язичеськими зразками прекрасна поезія "Я стужився, мила, за тобою", де закоханий юнак перетворюється в явора, стала улюбленою піснею молоді — та й не тільки молоді.

Взагалі чимало поезій Павличка покладено на музику, а славнозвісна пісня "Два кольори" за популярністю конкурує з Малишковым "Рушником".

Відомий Д. Павличко і як поет-епік. Його поеми "Земля", "Іван Загайчук", "Вогнище", "Поединок" — то широкі картини життя земляків поета, то суто реалістичні, де в основі лежить чисто подійовий сюжет, то перейняті духом, романтизму, які групуються на внутрішньому психологічному сюжеті, багаті на образи-символи ("Вогнище").

Не обминув поет своєю увагою й найменших читачів, яким подарував чудові книжечки — казку "Золоторогий Олень", "Дядько Дощ", "Де найкраще місце на землі" та ще декілька. Вони ваблять дитвору щирістю, красою художнього слова та простотою, за якою ховаються зовсім не прості думки.

Розмова про творчий доробок Дмитра Павличка була б неповною без згадки про його діяльність як літературознавця. Його статті, есе, виступи з питань літератури

склали три ваговиті збірки — "Магістралями слова" (1977), "Над глибинами" (1983) та "Біля мужнього світла" (1988). Діапазон літературознавчих праць поета досить широкий. Це й статті з історії української літератури — насамперед про Шевченка, Франка, Лесю Українку, про земляків-галичан М. Шашкевича, Ю.Федьковича, В. Стефаника, про сучасників О. Гончара, М. Рильського, А. Малишка, про молодших побратимів по перу. Ряд праць має синтетичний, узагальнюючий характер і зачіпає складні проблеми літературного життя.

Втім, Павличко не обмежує рамки досліджень лише рідною літературою: його перу належать статті про Хосе Марті й Христо Ботева, про Шолом-Алейхема й Шолохова, про багатьох польських, білоруських, російських письменників.

Для стилю Павличка-літературознавця характерне поєднання ерудиції та вдумливості дослідника з пристрастю публіциста та багатством і образністю мови поета. Це стосується воістину блискучих праць про А. Малишка "Сонця і правди сурмач", про М. Рильського "Для нас і для майбутніх часів", зрештою — про більшість його праць. Великою заслугою Д. Павличка є введення в літературне життя України творчості видатного поета-лемка, до цього у нас майже не знаного Богдана-Ігоря Антонича, книгу якого "Пісня про незнищенність матерії" він упорядкував і видав ще 1967 року, супроводивши її ґрунтовною вступною статтею під такою ж назвою. як і книжка.

А ще б треба сказати й про Павличка-перекладача, який увів у світ нашої духовості, нашої поезії і Хосе Марті, і Ніколу Вапцарова, і великого Шекспіра...

Сьогодні Павличко-письменник виступає ще в одній важливій для нашого часу іпостасі — політика, державного діяча, який пристрасно й рішуче відстоює інтереси суверенної України, її народу. Та це — предмет для окремої розмови. І хоч державна діяльність забирає багато часу, так потрібного для творчої роботи, все ж з'являються, хоч і не дуже часто, й нові вірші поета — і ті, що "з шухляди", і щойно написані.

Як і кожен справді самобутній, оригінальний поет, Д. Павличко сприймається читачами неоднозначно. Є в нього вірші, які несуть на собі аж надто виразні прикмети свого часу, і то не кращі прикмети, як от славословія вождю революції. Є просто слабші, як для Павличка, речі. Тут варто навести слова відомого критика й літературознавця Анатолія Шевченка: "Можна приймати поезію Павличка цілком, незастережно, а можна щось у ній не приймати, так само можна погоджуватися з його думками, висловленими в трьох книгах літературно-критичних статей, есе, виступів, а якісь із них заперечувати, але не можна не захоплюватися цією яскравою особистістю, цим невтомним будівничим нашого духовного життя, цим полум'яним громадянином рідної землі".

Всеволод НЕДІЛЬКО

Українське слово. — Т. 1. — К., 1994.